

Venetjoen kylän Tiilisaaren talojen historiaa

Maria-Elisa Marjusaari
Onnistunut opastus-kurssi /
Matkailuoppaan peruskurssi 2004

Johdanto

Valitsin opaskurssin lopputyön aiheeksi Tiilisaaren vanhat talot Halsuan Venetjoen kylästä. Kylä sijaitsee linnuntietä noin kaksi kilometriä Halsuan kirkonkylältä koilliseen, Meriläisen ja Kalliokosken kylien välissä. Vanhoissa Pohjanmaata käsittelevissä opaskirjoissa nämä kolme pohjalaistaloa on usein esitelty yhtenä Halsuan nähtävyyksistä ja sellaisena se mainitaan nykyisinkin Halsuan kunnan kotisivuilla. Vaasan läänin seutukaavaliitto on aikoinaan valinnut Halsualta kaksi kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokasta taloryhmää: Tiilisaaren talot sekä Meriläisen Riihimäen talot, joista jälkimmäiset on kuitenkin purettu 1980-luvulla. Tiilisaaren rivi- eli raittikylän asuinrakennukset ovat pysyneet jo pitkälti toistasataa vuotta vanhassa muodostelmassa, jossa talot sijaitsevat tien vierellä tiiviissä rivissä ja ulkorakennukset ja navetat tien toisella puolella. Kaikki talot ovat myös säilyneet asuttuina aivan viimevuosiin saakka. Vaasan läänin seutukaavaliitto on 1980-luvulla myös luokitellut Tiilisaaren talot Keski-Pohjanmaan tärkeäksi kulttuurimaisema-alueeksi.

Tiilisaaren vanhojen talojen ja koko Venetjoen kylän historiasta ei ole paljoakaan kirjoitettu – kuten ei koko Halsuan historiasta yleensääkään. Tosin käydessäni Helsingissä tutustumassa Museoviraston ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoihin löysin sieltä yllättävän paljon arkistomateriaalia Venetjoen kylästä. Museoviraston tutkijat olivat käyneet kylässä ottamassa valokuvia ja mittaamassa sekä tekemässä piirustukset vanhoista taloista 1960-luvulla. Samoin SKS:lla on Samuli Paulaharjun 1930-luvulla kokoamia kylään ja sen asukkaisiin liittyviä hajatietoja. Valitettavasti minulla ei nyt ollut mahdollisuutta päästä Helsinkiin hankkimaan aineistoa tätä tutkielmaa varten.

Venetjoki on kotikyläni ja yksi näistä vanhoista Tiilisaaren taloista on isoäitini syntymäkoti, joten talojen ja kylän historian tutkiminen on samalla tutustumista oman sukuni historiaan. Tiilisaarta tutkittaessa on mainittava 1980-90 –lukujen taitteessa valittu Halsua-tuote. Kilpailun voitti silloin tekstiilisuunnittelija Mervi Kauppinen (nyk. Pesonen) suunnittelema tekstiili, jonka työnimenä oli Tiilisaari. Tekstiilisuunnittelija oli saanut inspiraation työhönsä kotikylänsä vanhoista taloista.

Maasto ja vanhat tiet

Halsuan kirkonkylältä on matkaa Venetjoen kylälle noin viisi kilometriä riippumatta siitä, saapuuko kylään Kalliokosken eli Kivojan tai Meriläisen kylän kautta. Venetjoen kylä sijaitsee keskellä peltoaukeaa, jota toisaalta rajaavat kuusikkometsät, toisaalta tuoreet kankaat, jotka kohoavat maisemasta hieman korkeammiksi saariksi. Naapurikylä Kalliokoski puolestaan sijaitsee peltoaukean takana. Maisema on halsualaisittain tasainen. Joki on hyvin merkittävä tekijä kyläkuvassa, sillä Venetjoen asutus on pääasiallisesti ryhmittynyt sen itä- ja länsipuolelle peltojen keskelle. Keskellä kylää kohoaa maantiesilta, jolta on hyvä näkyväisyys koko kylälle. Vielä 40-vuotta sitten silta oli sunnuntaisin yleinen kokoontumispaikka ja yhä edelleen sillalle pysähtyy kyläläisiä postinhakureisulla, lenkkeilijöitä ja sunnuntaiautoilijoita katselemaan ja kuuntelemaan vuodenaikojen vaihtelun merkkejä: sorsapoikueita, joutsenparvea, arkaa saukkoa tai lumpeenkukkaa taustanaan vaimea Myllykosken kohina ja ehkä lypsykoneen ääni. Kesälomalaiset seuraavat myös mielellään maaseudun ihmeitä: laiduntavia lehmiä ja lampaita, traktoreita ja muita maataloustyökoneita.

Venetjoen kylä on helppo hahmottaa sen läpi kulkevan tien kautta. Nykyisen tien reitti poikkeaa kuitenkin Tiilisaaren talojen rakentamisajankohdan, 1800-luvun, vanhasta kärrytiestä. Vanha kärrytie alkoi Meriläisestä, josta tie kulki Isoonkankaaseen. Siellä haarautui vasemmalle Hautakankaan ja Nurmelan tie, Venetjoen tie jatkui suoraan nykyisen tien vasenta puolta Muuraiskankaan talolle. Sieltä tie jatkui metsän kautta Männikkökankaalle, josta tultiin Vesikonpaikalle (nyk. Heinola eli Vesikko). Vesikonpaikalta tie jatkui Nissiluoman vierustaa jokirantaan, jossa luoma ylitettiin ja sieltä tie jatkui Vanhallepaikalle. Vanhanpaikan kartanon (pihan) halki tie jatkui Myllykoskelle, jossa kosken alle oli tehty kivetty kahluupaikka. Kahluusta noustiin kohti Jaakonsaarta, josta haarautui tie Myllykankaalle ja sieltä Kalliokoskelle eli Kivojalle. Jaakonsaarelta johti aidattu tanhua Tiilisaaren taloille. Koko taloryhmää siis lähestyttiin aivan eri suunnasta ja alun perin tie ei siis kulkenut rakennusten kartanon eli pihan lävitse. Nykyiselle paikalleen tie ja silta vakiintuivat luultavasti vasta 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa. Kärrytien lisäksi kylään johti myös useita polkuja ja pienempiä teitä. Kärrytietä ja esimerkiksi Nissiluoman tai Myllykosken alla olevaa porrasta ei voitu käyttää tulva-aikana. Joki saatettiin ylittää usein myös Porrassuhuranrauman kohdalta, Tiilisaaren taloryhmän eteläpuolelta, josta nousi tie suoraan kylän eteläpuolelle. Talvisaikaan jäätyntä jokea pitkin ajettiin sekä Meriläiseen että Kirkonkylään.

2. Venetjoen kylä ja sen historiaa

Hanni Hanninpoika (Hans Hansson 1712-1790) Meriläinen sai luvan perustaa Venetjoen uudistilan vuonna 1756 (Virrankoski 1961, 79). Venetjoki talonnimi johtuu talon vieressä virtaavasta samannimisestä joesta, joka laskee Venetjärvestä Halsuanjärveen. Pentti Virrankosken (1961, 716) puolestaan selittää joen nimen johtuvan sen kulkukelpoisuudesta, alavien maitten halki virtaavalla joella voitiin käyttää venettä. Kun Hannin perustamaa Venetjoen tilaa aikojen kuluessa jaettiin, tilan maille muodostuneen kylän nimeksi vakiintui Venetjoki ja isossajaossa se sai rekisterinumeron 9. Venetjoki-nimeä käytettiin vielä 1990-luvulla virallisena postiosoitteena, samoin se yhä esiintyy kartalla ja on Venetjoki-Kalliokoski -kinkeripiirin nimessä. Naapurikyläläiset käyttävät kuitenkin yleisimmin Tiilisaari-nimeä koko Venetjoen kylästä. Meille kyläläisille kuitenkin Tiilisaarta on vain joen itäpuoli, jossa vanhat talot sijaitsevat. Tiilisaari-nimen alkuperä johtuu luultavasti siitä, että paikalla oli joskus valmistettu tiiliä.

Muistitiedon ja vanhojen paikannimien mukaan Hanni rakensi talonsa joen lounaispuolelle, paikalle, jota yhä kutsutaan Vanhaksipaikaksi. Joissakin asiakirjoissa Hanni mainitaan Venetjoen talon isäntänä jo vuonna 1740. Hanni Hanninpoika oli kotoisin naapurikylältä Meriläisestä ja hänen sukupuunsa tunnetaan ainakin 1500-luvulle, jolloin maineikas Pietari Pietarinpoika Meriläinen omisti Meriläisen ja Liedeksen talot. Luultavasti Venetjoen talo perustettiin Meriläisen vanhoille nautinto-oikeuksille, sillä kylän liepeillä on koko joukko vanhoja Meriläisen numeron maita, joita kutsutaan Aution pelloiksi. Venetjoella asuneesta Hannista ja hänen perheestään on säilynyt joitakin tarinoita. Kerrotaan, että Hannin vaimolla oli yksi ainoa nahkahame, sateella se oli liian kalsea (kylmä) ja poudalla liian kuuma. Kerrotaan myös, että Hanni oli taitava taikuri (noita). Kerran Hanni oli juuri tullut heinätoista väkensä kanssa, kun he huomasivat, että piru oli vienyt tuvan takaseinästä hirren. Hanni oli mahtava taikuri ja hän pakotti pirun tuomaan hirren takaisin. Lisäksi Venetjoen varrella on joitakin paikkoja, jotka ovat saaneet nimensä joko Venetjoen talon perustajan tai hänen isänsä mukaan: Hannipatit ja Hannipatinrauma.

Hanni Hanninpojan perhettä ja sukua asui kylällä 1800-luvun alkuun saakka. Sen jälkeen kylässä asui useita eri perheitä, osin yhtäaikaakin, sillä Venetjokea asuttiin jo 1800-luvun alussa kolmena tai neljänä erillisenä talona, joita kuitenkin ei oltu virallisesti jaettu. Taloja ja karjarakennuksia oli kuitenkin jo Muuraiskankaalla (Venetjoki IV?), Vesikonpaikalla (Venetjoki III), Vanhallapaikalla (Venetjoki I) ja Venetjoella eli Tiilisaaressa (II). Toisaalta kylään lasketaan myös kuuluvaksi Jaakonkangas (myöh. Santeri Hakan tila) sekä joskus myös Myllykangas (kuuluu nykyisin Kalliokosken numeroon), jossa salaperäisen Saha-Antin tiedetään asuneen. Venetjoella asui mm. Kreeta Haapasalon sisarpuoli.

Vuonna 1849 Antti Antinpoika Liedes (1815-1895), entinen Herronen, ja hänen vaimonsa Susanna Juhontytär Liedes (1812-1858) ostivat Venetjoki II eli nykyisen Tiilisaaren. Perheen sukunimeksi muuttui tietenkin Venetjoki asuinpaikan mukaan. Antti oli kotoisin Vetelin Räyringin Herroselta ja hän oli tullut rengiksi Liedeksen sivukamaritupaan. Palvelusaikanaan Antti avioitui talon tyttären Susannan kanssa ja asui jonkun aikaa Liedeksessä kotivävyinä. Antin tiedetään veistäneen Halsuan kirkon ensimmäisen puuäijän.

Venetjoki II tilan rakennukset sijaitsivat joen itäpuolella, noin sadan metrin päässä jokirannasta olevalla pienellä mäellä. Siellä oli vanha pieni asuinrakennus ja navetta. Asuinrakennuksessa oli kaksi huonetta, tupa ja kamari. Kamari oli niin pieni, että sinne juuri ja juuri mahtui isännän sänky. Susanna-emäntä joutui nukkumaan tuvassa patapenkillä pesukarttu päänalusena. Perheen muuttopäivänä Venetjoella oli pidetty kunnon juhlat. Isännän parhaillaan tanssiessa tuvanlaattia oli pettänyt ja hän oli pudonnut kellariin. Antti oli sitkeä työmies ja hän lähti heti ensimmäisinä päivinä ojaamaan maita. Seuraavana päivänä hän oli palannut jatkamaan ojan kaivamista, mutta yön aikana uudet ojat olivat painuneet kiinni. Antti oli päivitellyt: ”Hukkaanko minun kultani menivät?”, sillä hänen kerrottiin ostaneen osuutensa tilasta kultarahoilla. Venetjoella maa oli pehmeää savea, vanhaa joen pohjaa ja aivan erilaista, kuin Liedeksen hiekkapellot, joita hän oli renkinä ojannut. Vaikka alku ei ollut kovin lupaavaa, Antin isännyyden aikana Venetjoelle kuitenkin raivattiin kaikkiaan 40 hehtaaria peltoa. Antti myös lunasti kaikki Venetjoen talon osat itselleen; Venetjoki I vuonna 1865 ja sisareltaan Maria Ahvenkoskelta (1812-1876) ja Jaakko Girsiltä (1811-1860?) Venetjoki III vuonna 1858.

Antin isännöimänä tilalla alkoi hurja rakennuskausi. Tilan vanhaa päärakennuksen eteläpuolelle rakennettiin uusi päärakennus ja kaikkein vanhin tupa jäi meijerituvaksi. Antti-isännän aikana rakennettiin kaikkiaan kaksi uutta asuinrakennusta, ja hänen poikiensa Matin (1854-1933) ja Juho Heikin (1841-1916) eli Hintin isännyyden aikana vielä kolmas asuinrakennus. Lisäksi pihapiiriin eli kartanoon rakennettiin aitat, navetat, tallit, pirtti (sauna) ja prunni (kaivo). Tiilisaaren mäkikum-

pareen itälaidalle rakennettiin tuulimylly (joka hajosi kovalla tuulella 1920-luvulla lasten onnistuessa kääntämään myllyn tuuleen) ja hieman kauemmaksi joen yläjuoksulle vesimylly, jonka mestarina oli itse Kyynäspää-Joonas. Antin kelpasi käydä Kokkolan markkinoilla voita ja tervaa myymässä, mutta omaisuus oli saatu kokoon kovalla työllä. Vanhana miehenä Antti oli muistellut: ”*Min’oon ajanu väkiäni työhön ko kärmettä pyshyn*”.

3. Tiilisaaren vanhat talot

Nykyisin Tiilisaaren vanhat asuinrakennukset tunnetaan nimillä Jormantupa, Annantupa ja Heikintupa. Vanhin talonrivin rakennuksista on keskimäinen Annantupa. Antti Venetjoki (Herronen) aloitti tuvan rakentamisen luultavasti pian Venetjoelle muuttonsa jälkeen, luultavasti noin vuonna 1850. Alun perin tupa tehtiin nykyisen tien vastakkaiselle puolelle, tilan alkuperäisen päärakennuksen viereen. Uuteen asuinrakennuksessa oli porstua, tupa, porstukamari ja ovikamari. 1860-luvulla uusikin päärakennus kävi ahtaaksi ja Antin perhe alkoi taas rakentaa. Ehkä tähän oli myös syynä Antin uusi avioituminen, ensimmäinen vaimo Susanna oli kuollut 1858 ja uusi emäntä Maria Juhontytär Niemi (1817-1896) toi mukanaan lapsia edellisestä avioliitostaan. Uusi tupa (Jorman tupa) tehtiin edellisen tuvan peilikuvaksi. Kerrotaan, että nälkävuosiin 1868-9 mennessä uuden tuvan kehä oli valmis jo ikkunanreikien tasalle. Nälkävuosina Venetjoella keskityttiin pellon raivaamiseen. Silloin kulkijat saivat talosta ruokaa töitä vastaan. Kerrotaan, että juuri silloin Muuraiskan kangaspeltoa laajennettiin ja jokaisen piti tehdä päivässä peltoa ”syli kanttiinsa”. Venetjoella oli lisäksi isot karjat ja useita suojausia kangaspeltoja, joten ruokaa riitti myös kulkijoille, eikä kukaan kuollut nälkään. Vaikeitten aikojen jälkeen tuvan rakentamista jatkettiin. Tähän uusimpaan tupaan muisteltiin veteliläisen Muurmestarin-Samulin muuranneen takan. Tuvassa on yhä tämä ikivanha takkamuuri.

Toisiaan vastapäätä olevat tuvat eivät jostakin syystä sopineet Antin suunnitelmiin. Ehkäpä jo tässä vaiheessa tila oli jo päätetty jakaa Antin kahdelle pojalle ja molemmille tiloille piti saada omat karja- ja ulkorakennukset ja niitä varten tarvittiin tilaa. Joka tapauksessa tässä vaiheessa siirrettiin ensin rakennettu tupa uusimman tuvan viereen, jolloin kartanon toisella laidalle muodostui talorivi. Samalla molempia taloja jatkettiin kahdella perikamarilla. Yhä vielä talojen rakenteesta voi ulkoapäin havaita, että Annantupaa on jatkettu sahaamalla tupa kahtia ja jatkamalla sitten tupaa hirrenmitalla, jolloin vanhasta tuvan päädyistä tehtiin kamarit. Jormantupaa puolestaan on jatkettu perikamareilla vain lisäämällä tuvan päätyyn kolme seinää. Luultavasti laajennustyön yhteydessä Annantupaan tehtiin myös hieno kulmikas kuisti, joka kuitenkin 1900-luvulla purettiin. Kuistin ovet ovat säilyneet Halsuan muinaisaitan kokoelmissa ja ne ovat nykyisen Halsuan kotiseutumuseon renki- eli kahviotuvan ulko-ovina.

Vanhan Antin kuoltua Venetjoen taloa asuivat hänen poikansa Matti ja Juho Heikki (Hinti) perheineen. Muut sisarukset ja vanhemmat veljet olivat muuttaneet muualle. Koko Venetjoen tila jaettiin sovintojaolla kahtia 1900-luvun alussa. Siihen saakka molempien veljesten perheet asuivat kahdessa talossa ”sekaisin”. Vanhemmasta tuvasta (nykyisestä Annantuvasta) tuli Juho Heikki Venetjoen eli ”Hintintupa” ja uudemmassa tuvasta Matti Venetjoen eli Matintupa. Jaon yhteydessä molemmilla isännillä oli jo omat karjasuojat ja ulkorakennukset.

Tiilisaaren talojen kolmas rakennusvaihe ajoittuu 1900-luvun alkuun, silloin ”Hintintupalaiset” tarvitsivat toisen asuinrakennuksen. Niihin aikoihin Tiilisaaren isännillä Matilla ja Juho Heikillä sekä muilla Halsuan Alikylien miehillä oli ollut Rödsön metsäpalsta vuokralla nykyisen Venetjärven padon vasemmasta päästä. Vielä vuokra-ajan viimeisenä päivänä, uudenvuoden aattona, molempien talojen miehet olivat käyneet kaatamassa sieltä suuria tukkipuita. Ne ajettiin Kätkyniemeen ja uitet-

tiin sieltä seuraavana keväänä jokea pitkin Venetjoen kylälle. Tukit oli alun perin tarkoitus nostaa maihin Myllylampilla, mutta siellä saatiin ylös vain navettaan tarkoitettu hirret. Loput hirret saatiin talteen vasta sillan luona. Juho Heikki Venetjoen pojat Albert, Juho Nestor ja Vesteri rakensivat hirsistä sitten tuvan, joka lisättiin talorivin koillispäähän. Tämä uusin asuinrakennus tehtiin samalla pohjakaavalla kuin edelliset tuvatkin, mutta pohjakaavaan lisättiin heti porstukamarit. Taloa alettiin kutsua Poikientuvaksi (nykyinen Heikintupa). Vanhin Tiilisaaren tuvista (nyk. Annantupa) on ulkoasultaan koristeellisim ja siinä on esimerkiksi taitavasti veistetyt kissanpenkit ja räystäänalushirret. Niitä ei uudempiin tupiin enää ole viitsitty piilukirveellä veistää vaan on tyydytty pelkkään laudoitukseen.

4. Talorivistä sukukyläksi

Poikientuvan rakentamisesta huolimatta Ensimmäisen Maailmansodan alla Tiilisaaren taloissa oli taas täyttä. Matin ja Juho Heikin lapset olivat avioituneet ja taloissa oli yhä runsaasti perheitä ja nuoria pariskuntia, vaikkakin molempien veljesten lapsia oli lähtenyt Amerikkaankin. Antti-tuharin aikoinaan vaivalla yhdistämä Venetjoen tila jaettiin jälleen ja joen länsipuoli tuli taas asuttua. Hintintuvasta muodostettiin vuonna 1916 viisi taloa: Juho Nestor Venetjoki jäi isännöimään Poikaintupaa (nyk. Heikintupa eli Venetjoen tila); hänen sisarensa Alma Haka (myöh. Kauppinen) jäi vanhaan Hintintupaan (Annantupa eli nyk. Keskinen); Albert Venetjoki sai oman maaosuuden ja joen toiselle rannalle rakennettiin hänen maatilansa Perttilä: Hintintuvan Elviira Sillanpää sai Muuraiskankaan (Kankaan tila) ja hänen veljensä Vesteri Venetjoki muutti Meriläiseen. Myöhemmin kaksi viimeksi mainittua vaihtoi osuuksiaan ja Vesteristä tuli Muuraiskankaan isäntä.

Matintuvan Matti-isäntä möi talonsa vuonna 1914 kolmelle lapselleen ja osti Meriläisestä Loistolan talon, jota hän asettui asumaan Anna-vaimonsa ja neljännen lapsensa, nuorimman poikansa Neston kanssa. Matintupaan jäi asumaan hänen kuolleen Fia-tyttärensä lapset ja leski Matti Mastokangas (Jormantupa eli Tiilisaaren tila). Johan Joki (ent. Venetjoki) palasi perheineen Amerikasta ja osti Matintuvasta kylän vanhimman asuinpaikan: Vanhapaikan (Joen tila). Matin tytär Tekla Marjusaari osti perheineen vanhan Vesikonpaikan eli Heinolan (nyk. Vesikon tila). Kauppojen seurauksena vain vanhassa Poikaintuvassa ja Perttilässä asui enää Venetjoki-nimisiä ihmisiä, vaikka kaikki kyläläiset olivat serkkuja tai sisarusia keskenään.

Vielä 1940-luvulla kaikki kylässä asuneet olivat vähintään jonkin asteisia serkkuja keskenään. Perttilä olikin ensimmäinen tila, joka myytiin suvun ulkopuoliselle perheelle. Useita tiloja oli jo jaettu pienemmiksi. Esimerkiksi Vanhasta Matintuvasta eli Tiilisaaresta oli jaettu myös Peltolan tila. Sen rakennukset tehtiin vanhan tuulimyllyn lähetyville ja päärakennus tuli samaan riviin kuin kylän vanhat talot, mutta tien eri puolelle mutkaan. Keskisestä jaettiin tila Santeri Hakalle, joka rakensi maatilansa Jaakonkankaalle. Vanhapaikka eli Joki jaettiin useampaan osaan ja kaksi talon veljeksistä rakensi uuden asutusalueen kylän liepeille Pikkuluomankankaalle. Lisäksi rakennettiin Rantala kylän lounaisosaan, Meriläisen numeron maille ja Huhtasaari vanhan tanhuan päähän. Suurimmillaan kylän asukasluku oli 1940-50 -luvuilla.

5. Venetjoki 2000-luvulla

Vuonna 2004 yksikään Tiilisaaren vanhoista tuvista ei ole enää maatilana päärakennuksena, mutta kaikki ovat kuitenkin asuinkäytössä. Venetjoen kylässä on neljä toimivaa maatilaa, joista kolmella on yhä karjaa. Kylään on rakennettu uusia taloja ja vain muutamia taloja on kokonaan autiona. Lapsia kylässä ei enää ole, suurin osa kyläläisistä on eläkeläisiä. Venetjoesta on siis tullut vanhusten

ja aikuisten ihmisten kylä. Toisaalta kylään tuovat vaihtelua lomalaiset, jotka asuvat joskus talvella-kin kylän liepeillä olevissa kesämökeissä. Useat heistä ovatkin rakentaneet talviasuttavan kesämökin juuri eläkepäiviä ajatellen. Kylässä ei ole omia suuria tapahtumia Tiilisaaren Juhannusjuhlia lukuun ottamatta. Hyvä yhteishenki on aina ollut tyypillistä Venetjoen kylälle, huolimatta siitä, että kylään on vuosien kuluessa muuttanut myös suvun ulkopuolisia ihmisiä. Naapuriapuun on aina voinut luottaa. Hyvä yhteishenki saattaa olla syynä myös siihen, että kyläläiset osaavat arvostaa omaa kyläänsä ja erityisesti vanhoja Tiilisaaren taloja.

Lähteet:**Painamattomat lähteet:**

Suullisiatietoja antanut Elmeri Marjusaari, eläkeläinen, maanviljelijä s. 1924, Halsua.

O. V. Kankaanrannan mikrokortit Perhonjokilaakson kunnista; Halsua T-V -kortti.

Halsuan kotiseutuarkisto:

-Tauno Mastokankaan ja Toivo Venetjoen haastattelu Antti Herrosesta ja Venetjoen talosta 1970-luvulla. Haastattelijana Sulo Kalliokoski.

Eppäs tierä , totta ja tarua Halsuasta –cd, 1999. Halsuan kehittämissyhistys ry.

Painetut lähteet:

-**Heikkuri-Alborzi, Saimi –Niemi, Pirjo** 1980. Arvokkaat kulttuurimaisemat Keski-Pohjanmaan jokilaaksoissa. Vaasan läänin seutukaavaliitto, Vaasa.

-**Suuri maatilakirja VI**, 1967. Kustannustuote Oy, Helsinki. Kirjapaino Oy Savo, Kuopio.

-**Virrankoski, Pentti** 1961. Kokkolan pitäjän yläosan historia. Kaustisen, Vetelin, Halsuan ja Perhon vaiheita esihistoriallisesta ajasta 1860-luvulle. Keski-Pohjanmaan historiasarja V. Halsuan, Kaustisen, Perhon ja Vetelin historiatoimikunta. Keski-Pohjanmaan Kirjapaino Oy, Kokkola.